

povijest emigracije i Polonije mora nalaziti u zemlji. Polonijalna središta dužna su u tim istraživanjima pomagati, ali ona sama nisu u stanju izvesti nikakve veće cjelovite radove.«

XI opći skup poljskih povjesničara zaključio je radom 13. rujna 1974. godine, da bi se sudionici vratili u centre svoga djelovanja i rezimirajući sve što se iznijelo razmotrili rezultate kongresa. Već sama činjenica da se između 1120 sudionika našlo pet stotina znanstvenika, tri stotine profesora (od kojih, važno je napomenuti, većina iz Warszawe!), preko dvije stotine prijatelja povijesnih znanosti, kao i stotina studenata izvan Torunja (i tu je »Stolica«, uz Kraków i Poznań, najzastupljenija), govori o jednom Skupu zamišljenom da bude ne samo mjesto na kojem će se izmjenjivati znanstveni rezultati povjesničara, već i centar integracije humanističke misli i jedan od značajnih oblika popularizacije znanosti. Ohrabrujućom se pokazuje i činjenica istupa mladih referenata-doktoranata ili tek promoviranih doktora — kao i pretežan njihov udio u diskusiji (stotinu i osamdeset od tri stotine i pedeset diskutanata). Skup je omogućio stručnjacima da razmotre neke važne probleme koji se javljaju pri velikom skupnom poslu, kao što je npr. onaj na izdavanju »Povijesti poljske diplomacije«, pri čemu su osobito naglašene teškoće istraživanja poljske vanjske politike »w czasach niewoli«, tj. u periodu nakon podjele. Po prvi puta na jednom općem skupu razmatrana je i problematika medievistike, pa *T. Rośtanowski* zaključuje da se pitanjima toga perioda moglo posvetiti više mjesta s obzirom na mjesto održavanja kongresa.

Dajući svoj glas u prilog održavanja općih kongresa moguće je kao jedan od najtežih argumenata postaviti činjenicu da oni daju presjek, dragocjeni pregled nad cjelokupnim istraživačkim radom određene grane znanosti, pa tako i omogućuju usmjerenje na otklanjanje nedostataka — kao što je između ostaloga i ovaj Skup jasno pokazao odsustvo interesa za rad na općoj povijesti (s izuzetkom bavljenja poviješću Rusije), bez kojega se, uslijed nerazlučive sveze povijesna hoda naroda u zajednici čovječanstva, ne može iznaći niti povijesna istina o životu Poljaka.

Ljerka Racko

INTERNACIONALNI KULTURNOPOVIJESNI SIMPOZIJ MOGERSDORF 1970—1975.

Oduvijek su znanost i kultura prelazile državne međe u svom naletu duhovna nadvladavanja, a kako su se tijekom povijesti narodi ove naše evropske zajednice sve više ujednačavali u svom duhovnom blagu (to ponegdje tek u okvirima intelektualnih sredina), znanost i kultura pridonose upoznavanju i zbliženju nacija, pridonose svojom prezentacijom istine lakšem usaglašavanju ondje gdje to politički odnosi zahtijevaju, a produbljenju prijateljskih veza ondje gdje povijest nije postavila branu trvenjima i razdorima. Internacionalni kulturnopovijesni simpozij Mogersdorf, možda, ispunja i jednu i drugu zadaću. Panonski prostor, bremenit problemima što su narasli u jednoj državnoj zaje-

dnici stvorenoj po povijesnoj nužnosti obrane od prodora s Istoka, teži u ovo doba evropske integracije da pridoda i svoj prilog izgradnji mira i razumijevanja među narodima. I možda će djelovati kao simbol činjenica da ideja stvaranja jednog simpozija u Mogersdorfu, u Gradišću (Burgenland), ima svoj začetak u 1964. godini kada se slavila tristogodišnjica pobjede kršćanske vojske nad Turcima u njegovoj neposrednoj blizini (St. Gotthard 1664). Ideja je u austrijskim okvirima realizirana 1969. godine, da bi se 1970. kao učesnici priključili simpoziju Slovenci i Mađari, čime je ovaj skup bio internacionaliziran. A da se s tom idejom (idejom zajedničkog rada na znanstvenom rješavanju problema poniklih tijekom povijesti na panonskom prostoru) krenulo, rječito govori i tematika prvoga međunarodnog skupa — »Austrija i Južni Slaveni«. Dvojna se monarhija 1918. godine i razbila na nacionalnom pitanju — socijalni i ekonomski moment podizao je plimu otpora tek toliko koliko je bio u ishodišnoj liniji vezan za nacionalni problem.*

Godine 1970. Josip Hamm podnio je uvodni referat pod naslovom identičnim s osnovnom temom skupa: »Austrija i Južni Slaveni«. Neku nadopunu tom referatu sadržava tekst Josefa Matla, »Austrija u mnijenju Južnih Slavena« (tj. u njihovu javnom mnijenju). Na istom simpoziju istupio je Josef Brey, pisac osnovnog djela o hrvatskom naselju Gradišća (1970), s referatom »Naseobine Hrvata između Rabe i Thaye«, u kojem prikazuje naseljavanje Hrvata na spomenuti prostor do kojega je došlo zbog turskog pritiska na hrvatske zemlje tijekom XVI stoljeća. Lászlo Hadrovics prikazao je »Književnost i jezik gradišćanskih Hrvata u XVIII i XIX stoljeću«, na što je, s obzirom na tretiranje književne problematike, slijedio referat Janeza Rotara »Okupacija Bosne i Hercegovine 1878. g. kao tema u slovenskoj književnosti«. Franz Gall iznio je u referatu »Bečko sveučilište i Južni Slaveni« podatke o zastupljenosti Južnih Slavena od 1377. godine, otkada su sačuvane matrikule slušača, do naših dana na tom sveučilištu. István Sinkovics, »Hrvatsko-slovenska seljačka buna 1573. g.« dao je, na osnovu temeljitog poznavanja izvorne građe, dijelom do tada neobjavljene, opširniji prikaz bune (str. 69—99) koji i danas zaslužuje pažnju. Između ostaloga, on zastupa mišljenje da ustanici nisu odricali punu podložnost suverenu i da je Gupčev izbor za kralja bio izmišljen. Napokon, Bruno Hartmann podnio je referat »Bečka dvorska knjižnica i njezini slavenski knjižničari«, među kojima su se nalazili istaknuti slavisti Jernej Kopitar i Fran Miklošič, a zatim Ivan Prijatelj i France Kidrič.

Simpozij se 1971. godine ponovo održava u Mogersdorfu tretirajući nacionalne probleme na panonskom prostoru kao doprinos razumijevanju među tamošnjim narodima. Tematski se nastavlja na prethodni simpozij, ali se kao dominirajuća misao zamjećuje težnja referenata da u svom izlaganju pronađu one trenutke koje su narodi tog prostora baštinili od prošlosti i koji ukazuju

* Bila je dobra zamisao da se referati s ovih skupova izdaju u posebnim zbornicima od kojih je do sada pet objavljeno (posljednji je izašao 1973. u Mariboru). Na žalost, ravnopravna upotreba svih jezika na kojima se referati iznose (uz simultano prevođenje) otežava priredbu zbornika utoliko što se tekstovi mogu donijeti samo u jeziku originala. Taj se nedostatak ponešto nadoknađuje rezimeima na ostalim jezicima, pa se na njima, većim dijelom, osniva ovaj prilog.

na mogućnosti opravdanosti zajedničkog i ravnopravnog života. Svojom preciznošću u osvjetljavanju problema ističe se referat Ferde *Hauptmanna*, »Nacionalno pitanje u Austro-Ugarskoj i borba za političko stvaranje u jugoistočnoj Evropi«. Harald *Prickler* upoznaje nas s ishodnim mjestom simpozija u referatu »Mogersdorf u povijesti i sadašnjosti« ističući unekoliko devizu ovog skupa: »Mirna zajednica triju etničkih grupa unutar malog teritorija ove gospoštije [gospoštije St. Gotthardt; *Lj. R.*] povijesno je opravdanje organizatorima mogersdorfskog simpozija.« Slične intencije zapažamo u izlaganju mađarskog povjesničara Ferenca *Horvátha*, »Narodnost pograničnog prostora Kaniže i opasnost od Turaka«. Ludwig *Gogolák*, »Narod, nacija i država na panonskom području od XVIII do XIX stoljeća«, pokušava na temelju beletrističke i političke literature odgovoriti na pitanje kada se javlja nacionalna svijest na tom prostoru. Kálmán *Benda*, »Od feudalne nacije prema građanskom nacionalizmu«, razmatra genezu nacionalne svijesti od feudalne, staleške sredine u kojoj je raznorodno plemstvo vezivala zajednička svijest da su u političkom smislu »Hungari«, preko prosvjetiteljstva, sve do XIX stoljeća koje je u krilu građanskog društva afirmiralo nacionalnu svijest. Zoltán *Szász*, »Pitanje ugarskih nacionalnosti u okviru Austro-Ugarske monarhije«, bavi se politikom mađarske vladajuće klase prema nemađarskim narodima. Pri tom, kao karakteristiku te politike, navodi »bojazan mađarske vodeće plemićke klase da bi moglo doći do sporazuma narodnosti s Bečom, te nepotpun uvid narodnosti u principijelno jednake interese vodećih slojeva jedne i druge zemlje«. Rudolf *Neck*, »Problem nacionalnosti i socijalno pitanje u srednjoj Evropi 1867—1918«, ističe primarnost značenja velikih razlika u ekonomsko-socijalnom razvoju unutar Austro-Ugarske, koje su, po njemu, znatno zaoštrile nacionalne suprotnosti, ukoliko ih čak nisu i izazvale, što je [tj. borba nacionalnosti; *Lj. R.*] i dovelo do konačnog raspada države 1918. Svoj prilog radu simpozija dali su i Franc *Šebjanič*, »Protestantizam kod panonskih Slovenaca od XVI do kraja XVIII stoljeća«, Mathias *Bernath*, »Jozefinska reforma i problem Rumunja na području krune Sv. Stjepana«, te Gisela *Cenner-Wilhelm*, »Grafičke serije nošnji od XVI do XIX stoljeća kao grafički izvor života i društvenog položaja naroda u srednjoj Evropi«.

Godine 1972. mogersdorfski simpozij održao se u *Köszegu*, gdje su, nastojanjem Povijesnog društva Hrvatske, po prvi put istupili i predstavnici Hrvatske. Nakon 1970. i 1971. godine, kada se u Mogersdorfu raspravljalo o problemima političke povijesti, bolje rečeno, dotakla se sama konstitutivna pitanja Habsburške monarhije kroz tretiranje njezine nacionalne problematike, simpoziji u *Köszegu*, zatim 1973. u Mariboru i 1974. u Sisku imaju kao osnovnu tematiku ekonomska i socijalna kretanja na panonskom prostoru. Simpozij u *Köszegu* razmatrao je razvoj i značenje gradova i trgovišta na tom prostoru od XVI do XIX stoljeća. Time se na mogersdorfskom simpoziju otvorila ekonomska i socijalna problematika. Lajos *Rauzsás* izvješćuje o »Razvoju i značenju panonskih gradova i velikih seoskih naselja od XVI do XIX stoljeća«. Ferenc *Horváth*, »Razvoj i uloga mjesta *Köszeg* na panonskom području XVI—XIX st.«, približava kroz povijest učesnicima skupa mjesto održavanja simpozija. Herbert *Knittler* iznosi »Razvojne tendencije ekonomske i socijalne strukture austrijskih i zapadnomađarskih pograničnih naselja«, uočavajući ti-

jekom srednjeg vijeka najsnažniji razvoj gradova na području Štajerske, dok ih u današnjem Burgenlandu uopće nema. Uzrok tako značajnom razvoju gradova u Štajerskoj autor nalazi u njihovoj obrambenoj funkciji prema Turcima. Mirko *Androić*, »Šestostoljetna povijest slobodnoga kraljevskog grada Varaždina XIII—XVIII st.«, prikazuje historijat grada koji Marija Terezija 1767. podiže na položaj upravnog centra za Hrvatsku, kada Varaždin, po svom stilu društvenog života, počinje slaviti kao »mali Beč«. Tek nakon velikog požara 1776. *Consilium Regium Croaticum* prelazi u Zagreb, koji je, i prije toga, još od druge polovice XVI stoljeća, poznat kao metropola Hrvatske. »Ekonomski i socijalni razvoj Zagreba u XVI i XVII stoljeću« izlaže u svom referatu Ivan *Kampuš*. Vasilij *Melik* referira o »Demografskom i etnografskom razvoju slovenskih gradova u XIX stoljeću«. U Kőszegu je ponovo istupio Harald *Prickler* s referatom o »Gradovima i trgovištima oko Nežiderskog jezera«, dok je Sergej *Vilfan* govorio o »Srednjovjekovnim mjestima između Panonije i sjevernog Jadrana«.

Godine 1973. učesnici mogersdorfskog simpozija sastali su se u *Mariboru*, imajući kao osnovnu temu obrade »Položaj seljaka i seljački ustanci od XV do XIX stoljeća«. Bogo *Grafenauer* zahvatio je referatom »Seljački ustanci u Sloveniji do XVIII stoljeća« širu problematiku — preko seljačkih ustanaka dao je sagledati neke osnovne odrednice u kojima se kretala povijest Slovenaca. Josip *Adamček*, »Seljačke bune i pokreti u XV i XVI stoljeću u Hrvatskoj«, daje prikaz seljačkog otpora — kako pasivnog, tako i aktivnog (izraženog u bunama) — od prve, do sada poznate, bune iz 1478. na vlastelinstvima Donja Bukovica i Brezovica u Virovitičkoj županiji do velike Gupčeve bune 1573. Problematiku kasnijih seljačkih buna u Hrvatskoj osvjetljava Igor *Karaman*, »Seljačke bune u sjevernoj Hrvatskoj tijekom XVII i XVIII stoljeća«. Već po uobičajenom redu, jedan referat upoznaje učesnike simpozija s mjestom u kojem su se sastali — ove godine Sergej *Vrišer* referirao je o »Povijesti i znamenitostima grada Maribora«. Gerhard *Pferschy* približio je prisutnima problematiku seljačkih buna u Štajerskoj referatom »Prilog problematici seljačkih ustanaka u Štajerskoj«. Felhő *Ibolya* iznosi zanimljivu građu u referatu »Položaj seljaka i seljački pokreti u Prekodunavlju u XVIII i XIX stoljeću«. Prošlost sela na području Gradišća obradili su Rudolf *Kropf*, »Seljački nemiri na području Gradišća od XV do XIX stoljeća«, i Johann *Seedoch*, »O urbarijalnoj regulaciji u Gradišću poslije 1848. godine«. Svoj prilog djelatnosti skupa dali su i Janos *Buza*, »Položaj i borbe prekodunavskih seljaka u XVII stoljeću«, te Jože *Koropec*, »Slovenski seljački ustanak 1635. godine«.

Godinu dana poslije Maribora grad-domaćin međunarodnog simpozija Mogersdorf bio je 1974. *Sisak*. Znanstvenici su se te godine okupili da bi iznijeli rezultate svog rada na povijesti radničkog pokreta. Tema obrade je glasila: »Radnički pokreti od početka do svršetka I svjetskog rata«. Okvirni uvid u razvoj radničkog pokreta u Hrvatskoj dala je Mirjana *Gross* temeljnim referatom skupa: »Ideologija socijalističkog pokreta u Hrvatskoj do I svjetskog rata«. Kao predstavnici Hrvatske istupili su još Vlado *Oštrić*, »Radnički pokret u Hrvatskoj u razdoblju dualizma«, Cvetka *Knapič-Krhen*, »O nekim odjecima

Hainfeldskog kongresa u Hrvatskoj i Slavoniji«, te Branka Pribić, »Osvrt na kulturnu komponentu radničkog pokreta u Hrvatskoj«. Sloveniju su zastupali Franc Rozman referatom »Socijalističko radničko gibanje u slovenskoj Štajerskoj od početaka do I svjetskog rata«, i Janko Liška, »Počeci socijalističkog obrazovanja radnika na slovenskom jeziku u južnoj Štajerskoj i u Koruškoj«. Osebujuan je bio istup mađarskih referenata koji nisu davali cjelovit uvid u razvoj radničkog pokreta u Mađarskoj već su tretiranjem posebnih problema pokazali specifični metodologijski pristup. Akos Dömötör raspravlja »O pitanju načina života industrijskih radnika u razdoblju dualizma u Mađarskoj«, a Ernő Kabos o »Problematici istraživanja mađarske radničke kulture za vrijeme dualizma«. Erika Weinzierl govorila je o »Ideologiji austrijskog radničkog pokreta do 1918. godine«, dok je Gerald Schlag prikazao »Radnički pokret u gradišćansko-zapadnougarskom prostoru do kraja I svjetskog rata«. Treći sudionik iz Austrije, Alois Adler, referirao je o temi »Počeci radničkog pokreta u Štajerskoj s posebnim osvrtom na katolički tabor«.

Ove, 1975. godine, mogersdorfski kulturnopovijesni skup odvijao se prvih dana mjeseca srpnja u svom ishodišnom mjestu — *Mogersdorfu*. Generalna tema bila je: Školstvo i obrazovanje na panonskom području do 1918. godine s posebnim obzirom na osnovno školstvo. Prema riječima Rudolfa Gönnera u uvodnom predavanju »Obrazloženje i perspektive povijesti školstva i obrazovanja na panonskom području«, »školstvo i obrazovanje su bez sumnje između svih ostalih povijesnih područja panonskog prostora najprimjereniji da zastupaju osnovnu ideju kulturnopovijesnog simpozija u Mogersdorfu nudeći najviše gradiva i impulsa za zajedničku budućnost«. Simpozij, koji je po entuzijazmu grupe organizatora izrastao u međunarodni znanstveni skup, dobiva svakom godinom sve veću znanstvenu težinu i značenje na putu prema ostvarenju međunarodnog prijateljstva. U tom duhu djeluju i riječi referenta u spomenutom predavanju: »Želimo ovdje u Mogersdorfu steći podlogu za pokušaj ,nutarnje politike panonskog područja'«.

Na skupu je više puta bila isticana težnja da školstvo i obrazovanje izađu iz uskih nacionalnih i državnih okvira usvajanjem pozitivnih iskustava drugih naroda, te da školstvo, kao područje na kojem se oblikuje ličnost mlada čovjeka — osobito na području povijesnih znanosti, nastupa konsekventno objektivno isključujući nacionalni ekskluzivizam i ekspanzionizam u cilju izgradnje novih generacija humanih ličnosti s internacionalnom orijentacijom. Na simpoziju su sudjelovali »čisti« povjesničari i povjesničari pedagogije. Nakon uvodnog izlaganja R. Gönnera istupio je Ladislaus Lang s referatom o »Razvoju gradišćanskog školstva do 1848. godine pod utjecajem apsolutenata njemačkih sveučilišta«, u kojem je dao iscrpan pregled rada protestantskih škola na ovom prostoru koji je nekada pripadao kruni sv. Stjepana. Miroslav Kokolj, »Razvoj osnovnog školstva u Prekomurju do XIX stoljeća«, iznio je značenje širenja protestantizma na tom području, na kojem je on, kao i drugdje, težio snažnijem razvoju nižeg školstva, i to školstva na narodnom jeziku. Tu se baš očitovalo veliko značenje tih vjerskih škola, pa Kokolj zaključuje: »Vse so bile verske, so pa zaradi ustaljenega verouka v materinščini, tudi v dobi nasilnega potujčevanja, ohranjale slovenstvo med Muro in Rabo.« Gvido Stres podnio je

iscrpnji referat o »Školstvu u Sloveniji s posebnim obzirom na sjeveroistočnu Sloveniju do 1868. godine«. »Niže školstvo u Štajerskoj do Reichsvolksschulgesetzta« prezentirao je skupu Fritz *Posch*. Na žalost, ni jedan od dvojice referenata iz Hrvatske nije bio u mogućnosti istupiti osobno; referat Jaroslava *Šidaka*, »Školstvo u hrvatskim zemljama od 1773. do 1874. godine« pročitao je Igor *Karaman*, dok referat Mihajla *Ogrizovića*, »Djelatnost učitelja i pedagoga graničara Mijata Stojanovića«, nije niti predstavljen auditoriju. I pored toga što Jaroslav *Šidak* nije bio prisutan, njegov je referat, u kojem je prikazao razvoj cjelokupnog školstva u svim hrvatskim zemljama od ukinuća isusovačkog reda do donošenja našeg prvoga zakona o osnovnim školama i otvaranja Sveučilišta, pobudio dosta živu diskusiju, koja se, na žalost, iz navedenih razloga, nije mogla plodonosnije razviti. Predstavnici Mađarske svojim su ujednačenim, osobenim i domišljenim istupom, dostojno reprezentirali historiografiju svoje zemlje. Karoly *Vörös* je istupio s referatom »Objes Rationes Educationis i osnovno školstvo«, a Ferenc *Horváth* s referatom »Osnovno školstvo u zapadnoj Mađarskoj u zrcalu zakona za osnovne škole iz 1868. godine«. I napokon, Rudolf *Wassitzky*, »Uvođenje trivijalnog školstva u Gradišću, prikazano na primjeru školskih propisa grofa Harrach za Parndorf i Neudorf iz 1761.«, pobudio je velik interes prisutnih svježinom pristupa nekim tretiranim problemima.

Reći, koliko je Mogersdorf 1975. odgovorio postavljenoj zadaći — teško je. Svakako se njime potvrđuje osnovni smisao održavanja ovih znanstvenih skupova, jer svaki pokušaj širenja, izmjenjivanja i unapređivanja znanstvene misli preko državnih granica zaslužuje pažnju i podršku. Svrha takovih simpozija jest mnogostruka, pa ako ponekad i ponestane spoznajne svježine, rad na takovom jednom skupu ostat će uvijek pozdravljen radi mogućnosti koje pruža razvoju znanstvene misli, veličine ljudskog momenta koji se ugrađuje pri svakom susretu stvarajući pomalo klimu koja u znanstvenim (očito, ne samo u znanstvenim) krugovima nedostaje — klimu prijateljstva i internacionalizma, jer, znanost je, kao oličenje uma i humaniteta, prva pozvana pružiti ruku čovjeku preko svih granica.

Ljerka Racko

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

Redakcioni odbor

*IVAN KAMPUŠ
BERNARD STULLI
JAROSLAV ŠIDAK*

Glavni i odgovorni urednik:

JAROSLAV ŠIDAK

IZDAJE
SAVEZ POVIJESNIH DRUŠTAVA HRVATSKE